

Dubbel glömska. Svarta Saint Barthélemy under svensk flagg

Fredrik Thomasson, *Svarta S:t Barthélemy. Människoöden i en svensk koloni 1785–1847*, 278 s., ill., Natur och kultur, Stockholm 2022.

SVARTA S:T BARTHÉLEMY är en nödvändig och omskakande bok. Skrivet för en bred läsekrets vill bokens författare lyfta fram ett mörkt kapitel i den svenska historien som han betecknar som drabbad av en dubbel glömska; enligt honom är det fråga om en minnesförlust dels när det gäller koloniala missgärningar mot den svarta befolkningen, dels för att det svenska koloniala projektet i Karibien trots föreliggande ambitioner kom att misslyckas.

Fredrik Thomasson har skrivit en viktig bok som utan tvivel kommer att ruska om debatten i Sverige om landets koloniala förflutna och framför allt om slaveriet under svensk flagg på S:t Barthélemy mellan 1784 och 1878 då ön var en svensk koloni. Konturerna för de svenska koloniala ambitionerna har utretts i tidigare forskning.¹ Nyare forskning under de senaste tio åren har kunnat teckna grunddragen för den svenska koloniala närvaron, inte minst vad beträffar Gustavias betydelse som transregional frihamn, den fria svarta befolkningens kamp om medborgerliga rättigheter och slaveriet samt slavhandeln under svenskt styre.²

Svarta S:t Barthélemy bygger på, breddar och fördjupar den nyare forskningen genom att bokens fokus är riktat mot de afro-karibiska invånarna. Thomassons bok bygger på hans decennielånga banbrytande empiriska

1. E. O. E. Högström, *S. Barthelemy under svenskt välde* (Uppsala 1888); Ingegerd Hildebrand, *Den svenska kolonin S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1796* (Lund 1951); Jan Arvid Hellström, "åt alla christliga förvanter". *En undersökning av kolonial förvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784–1878* (Uppsala 1987).
2. Se vidare Victor Wilson, *Commerce in Disguise. War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815* (Åbo 2015); Holger Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg. Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien 1770–1847* (Helsingfors & Stockholm 2016); Ale Pålsson, *Our Side of the Water. Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800–1825* (Stockholm 2017).

forskning om övervåldet mot den svarta befolkningen,³ och ett flertal av bokens kapitel⁴ bygger på hans tidigare publikationer.⁵ Han är docent och forskare vid Uppsala universitet och leder forskningsprojektet Swedish Caribbean Colonialism som finansieras av Vetenskapsrådet. Inom ramen för detta, liksom hans tidigare forskningsprojekt som finansierats av Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse och Riksbankens Jubileumsfond, har Thomasson tillsammans med sitt forskarteam gjort en enastående insats med att excerpera och digitalisera det svenska myndighetsarkivet Fonds suédois de Saint-Barthélemy, som (tills vidare) finns deponerat i det franska nationalarkivets kolonialavdelning i Aix-en-Provence.⁶

Bokens syfte är att redogöra för den svarta befolkningens levnadsvillkor under det svenska koloniala styret. Resultatet är en omskakande uppgörelse med den svenska karibiska kolonialismen som på inga punkter skilde sig från de övriga europeiska karibiska kolonialmakternas. Även på den svenska ön kom de grymma straffen, rättsosäkerheten och rasismen att utgöra centrala aspekter av det koloniala samhället. Med rätta framhäver Thomasson:

3. Fredrik Thomasson, '32 piskrapp vid quatre piquets. Svensk rättvisa och slavlagar på Saint Barthélemy', *Historielärarnas förenings årsskrift* (HLFÅ) 2013, s. 7–29; 'Thirty-two lashes at quatre piquets. Slave laws and justice in the Swedish colony of St. Barthélemy ca. 1800', Holger Weiss (ed.), *Ports of Globalisation, Places of Creolisation. Nordic Possessions in the Atlantic World during the Era of the Slave Trade* (Leiden 2015), s. 280–305.
4. Kapitlen om franska revolutionen och dess följder på de franska öarna i Karibien, det stora slavupproret på Saint Domingue och kriget som ledde till Haitis självständighet och till revolutionen, avskaffandet och återinförandet av slaveriet i de franska kolonierna samt upprorets efterverkningar på S:t Barthélemy och på slaveridebatten i Sverige samt Sveriges och den svenska kolonins förhållande till Haiti.
5. Exempelvis 'Vous-même, ôtez votre chapeau!' *Les Libres de couleur dans la colonie suédoise de Saint-Barthélemy (1785–1831)*, *Les Cahiers des Anneaux de la Mémoire, special issue. Couleur et liberté dans l'espace colonial français (début XVIIIe-début XIXe siècle)* 17 (2017), s. 111–127; 'Sweden and Haiti 1791–1825. Revolutionary reporting, illicit trade and the fall of Henry Christophe', *Journal of Haitian Studies* 24 (2018:2), s. 4–35; 'Knowledge, silence and denial. The late 18th century debate on slavery and colonialism in Sweden', Anders Hallengren (ed.), *The Moment is Now. Carl Bernhard Wadström's Voice of Antislavery* (West Chester 2019), s. 31–45; 'Moors in the Caribbean, Sámi in the Seraglio. Swedish theatre and slavery around 1800', *Modern Languages Open* 1 (2020), s. 1–19, <https://doi.org/10.3828/mlo.voio.307>; 'Révoltes et résistances dans la Caraïbe scandinave', *Revue du Philanthrope* 9 (2020), s. 125–143; 'Black healers, surgeons and "witches". Medicine, mobility and knowledge exchange in Swedish St Barthélemy 1785–1815', *Social History of Medicine* 35 (2021:1), s. 49–71, <https://doi.org/10.1093/shm/hkaa092>.
6. Se vidare Fredrik Thomasson, 'Den karibiske skorpionen. Om digitaliseringen av det svenska Saint-Barthélemy-arkivet i Aix-en-Provence', *Historisk tidskrift* 138 (2018:1), s. 78–90.

Att likställa hur den svarta befolkningen behandlades på S:t Barthélemy med situationen för de lägre samhällsklasserna i Sverige riskerar att normalisera situationen i kolonin. Sådana jämförelser gjordes ofta av slaveriförespråkare, som för att berättiga slaveriet framhöll att de förslavades villkor var minst lika goda som de fattigas i Europa (s. 19).

Slavlagarna och slavreglementen var snarlika i de olika karibiska kolonierna och överallt tillämpades de godtyckligt, inklusive på den svenska ön vilket Thomasson visar i sin bok:

Det är nästan omöjligt att avgöra var den svenska kolonin skulle hamna på en skala utifrån den karibiska övärldens rättssystem. [...] Det är uppenbart att de personer som var tillsatta att upprätthålla lagstiftningen i den svenska kolonin ofta själva inte hade för avsikt att följa den och ibland inte ens förstod lagarnas innebörd eller lagstiftarens intentioner. Det räcker inte att bara analysera lagarna, utan även rättspraxis måste tas med i bedömningen (s. 128–129).

Beviskraven för att kunna döma slavar var låga eller rent av obefintliga; i flera av de fall som Thomasson studerat framgår det med all tydlighet att domstolen valde att utmäta straff som förebyggande och avskräckande exempel. Dock påpekar Thomasson även följande:

Under svenskarnas första decennier på S:t Barthélemy avrättades inte någon slav efter att ha blivit dömd till dödsstraff enligt de bevarade rättegångsprotokollen. Risker för en slav att dö efter att ha blivit misshandlad av sin ägare eller någon annan fri person var sannolikt större (s. 171).

Svarta S:t Barthélemy kan beskrivas som ett kaleidoskop och en kollektiv biografi. Boken består av 37 tematiska kapitel som huvudsakligen bygger på vittnesmål från rättsprotokoll och rättsfall, och därtill på annonser och inlagor publicerade i öns tidning *The Report of Saint Bartholomew*. Boken är dock ingen kronologisk-analytisk studie i vare sig svensk kolonial rättsskipning eller om slaveriet under den svenska tiden.⁷ I stället lyfter Thomasson fram otaliga människoöden som i många fall endast glimtvis och periodiskt synliggörs och kommer till tals i rättsprotokollen. Rättsskipningen grundade sig på 1734 års lag och den svenska ”slavlagen” (polisordningen; colloniallagen eller förordningen av den 30 juni 1787)

7. Rättsväsendet på ön gick igenom flera förändringar under den svenska tiden. Till en början avhandlades rättsfall av öns styrande organ konseljen, som leddes av guvernören och bestod av tre till fyra svenska tjänstemän och ytterligare tre ledamöter, valda av kolonins egendomsägande vita män. Senare skapades en separat domstol med fem till sju vita ledamöter. I kolonin dömdes vita och svarta vid samma domstol, och protokoll fördes på samma sätt oberoende av vem som var anklagad, vittnade eller hördes i domstolen. Protokollen fördes på svenska, engelska och franska. I vissa fall sändes utdrag ur protokollen till Stockholm för utlåtande men merparten av handlingarna finns inte i svenska arkiv.

1787, ursprungligen på engelska och franska, som ingår som appendix i boken i svensk översättning av Fredrik Thomasson. Det tillgängliga arkivmaterialet är dock ojämnt; merparten av de tidigaste delarna av det svenska lokala kolonialarkivet tycks ha blivit förstörda under den brittiska ockupationen av ön 1801–1802.

Thomasson visar med all tydlighet att de svenska kolonialmyndigheterna och domarna eftersträvade att följa västindisk rättspraxis vad gällde slavlagstiftningen. Bland annat sände man år 1802 tullförvaltaren Anders Furuträd till Charlotte Amalie i den danska kolonin S:t Thomas för att lära av danskarna, bland annat om hur slavar och fria svarta behandlades i de danska kolonierna (s. 209–210). Thomasson fortsätter sedan kapitlet med att dryfta frågan om slavars möjligheter att vittna eller höras av domstolen samt om slavarnas religiösa bakgrund och eventuella läskunnighet.⁸ Thomassons slutsats är att det rådde en stor ovisshet om rättsläget på S:t Barthélemy, vilket även återspeglade läget på de danska och nederländska öarna. ”Oredan på S:t Barthélemy var som störst när det gällde slavlagstiftningen eftersom där över huvud taget inte fanns någon svensk lagstiftning att falla tillbaka på eller att tillämpa med hjälp av jämförelser”, konstaterar Thomasson (s. 214) och sammanfattar: ”S:t Barthélemys svarta befolkning levde i rättslöshet [och] slavlagstiftningens lapptäckekaraktär ledde till stor godtycklighet” (s. 215).

Varje kapitel behandlar minst ett, i många fall ett flertal, övergrepp mot den svarta befolkningen. I det inledande kapitlet redogör Thomasson för den brutala behandlingen av den fria slaven, barberaren Seraphine Lindor, därefter följer en beskrivning övervåldet mot och misshandeln av tvätter-skan Suzannah. I andra kapitel får läsaren till exempel läsa om den fjorton-åriga svarta flickan Marie Catherine, vars ägare slagit henne med uppemot hundra piskrapp och efteråt gnidit salt och peppar i såren, och om slaven Manuel som dömdes till sextio slag av ”negerpiskan”, brännmärkning och förvisning från ön. Vidare berättas i boken om slaven Jean-Pierre som arbetade som frisör och blev piskad för näsvishet, om återförslavningen av Georges Devent, om slaverna Marie Anne och Céline som gick till domstol för att utkräva betalning för utfört arbete och om slavkvinnan Daly som stal pengar av sin ägare och gav dem till en annan slavkvinna för att spä för henne. Ytterligare får vi läsa om anklagelsen och domen mot slavhandlaren John Gibney som slagit den fria mulatressen Catherine Mardenborough, om slavkvinnorna Bella Haddock och Lucy Derrikson som ”ordnat negerdansen utan tillstånd”, om slavkvinnan Catherine som verkade som (icke-officiell) barnmorska på ön (1796) och om slavkvinnan Clarissa som kom till ön på

8. Denna fråga finns utförligt redogjord i Gunvor Simonsen, *Slave Stories. Law, Representation, and Gender in the Danish West Indies* (Aarhus 2017).

1790-talet och försökte erhålla sin frihet 1836. Samt om flera tiotals andra öden som mera kortfattat glimtar fram i rättsprotokollen.

Varje kapitel utgör en enskild tematisk ingång som behandlar den svarta befolkningens vardag på S:t Barthélemy. Ett flertal tar upp olika aspekter av slavarnas motstånd eller vardagsstrategier i form av flykt och förfalskningar av dokument (dopattest och fribrev), av uppkomsten av en svart parallell värld samt av stöld och rymningar. S:t Barthélemy drabbades visserligen inte av några slavuppror under den svenska tiden, utan motståndshandlingarna var av en mera individuell och vardaglig karaktär. Thomasson konstaterar (s. 142):

Vad som dock är lika tydligt på svenska S:t Barthélemy som i vilken annan koloni som helst är att den förslavade befolkningen gjorde sitt bästa för att undkomma grymma ägares straff och skapa egna livsbetingelser som tänjde på det kringskurna levnadsutrymme som slaveriet innebar.

Andra kapitel tar upp slavarnas samlevnad. Slaväktenskap var förbjudna i stora delar av Västindien. Att tillåta slavar att gifta sig skulle ha inkräktat på ägarnas rättigheter. Men liksom delar av den vita befolkningen sammanlevde utan att vara gifta, levde slavar ibland tillsammans i äktenskapsliknande förhållanden. Detta nämns i protokollen och uttrycks på olika sätt, med termerna ”sammanlevande” och ”sammanboende” eller genom att kalla partnern en ”så kallad man/hustru”. Sammanlevande slavar hade sällan samma ägare, och då någon såldes eller utvisades splittrades paret. En sådan splittring drabbade även de fria svarta män och kvinnliga slavar som sammanlevde.

Vidare finns det nedslag som behandlar försöken att upprätthålla de lagar som i Sverige reglerade sexualitet och förhållanden mellan kvinnor och män. Det handlar exempelvis om fria svarta kvinnor som gick till domstol för att utkräva pengar från dödsbon eller för att få äktenskap upplösta och om sexuella förhållanden mellan vita kvinnor och svarta fria/ofria män. Thomasson sammanfattar:

Vad det gäller vita mäns relationer med svarta kvinnor är arkivmaterialet nästintill outtömligt. Trots att dessa förbindelser och de barn som avlades var att betrakta som utomäktenskapliga i ett svenskt sammanhang och därför i princip enligt svensk lag olagliga, var de normen i Karibien... Det är betydligt svårare att i arkiven hitta berättelser om vita kvinnors relationer med svarta män. Det framgår dock tydligt att även dessa var betingade av klass och ursprung (s. 117).

Den fria svarta befolkningen behandlas mera kursoriskt. ”Det fanns svarta skeppare och handelsmän som ägde hus och egendomar både i staden och på landet. Många av dessa var även slavägare och hade slavhus på sina tomter”, noterar Thomasson (s. 105). Den fria svarta befolkningen behand-

las på sidorna 193–198 och i ett kapitel om dess kamp för medborgerliga rättigheter på 1810- och 1820-talen (s. 223–229; utförligt om detta i Pålsson 2017) och i studien om Oktoberbråken 1830 som resulterade i ytterligare en petition från den svarta fria borgarklassen om krav på medborgerliga rättigheter, vilka slutligen tillerkändes 1833 (s. 229–236).

I andra ingångar behandlar boken kursoriskt den svenska slavhandeln. I kapitlet om slavskeppet Fäderneslandet (1795) återfinns även en diskussion om bristen på information om slavarnas härkomst och språk. Ett annat kapitel tar upp slavskeppet Stockholm och tortyren som den fria svarta pojken Richard Taklin fått utstå ombord på fartyget. Ett tredje nämner det svenska slavskeppet The Resolution som 1810 låg utanför redden till slavhamnen Loango. I boken behandlar Thomasson utförligt den illegala slavhandeln från 1813 till 1830-talet. Boken avslutas med en mera kortfattad exposé över slaveriets avskaffande och frigivningen av slavarna på S:t Barthélemy 1847. Vad som hände med de frigivna slavarna och deras ättlingar fram till 1878 då ön såldes tillbaka till Frankrike är okänt.

Den rikliga mångfalden till trots framstår *Svarta S:t Barthélemy* som ett okontrollerat ymighetshorn snarare än en mosaik som följer en röd tråd eller som försöker frammåla ett mönster. Någon anvisning till läsaren ger Thomasson inte, ej heller får läsaren veta hur representativa de olika biografierna och livsödena är. Hur många fall rör det sig om? Hur många är fallen per år och i relation till rättsfall som behandlar den vita befolkningen? Är antalet rättsfall bland den svarta befolkningen i proportion högre än bland den vita befolkningen? Delvis kan det bero på att Thomasson inte eftersträvar att framlägga en socialhistorisk studie över slaveriet på S:t Barthélemy – läsaren får aldrig veta hur många slavar som fanns på ön eller deras proportion till den vita befolkningen – utan i det närmaste låter återspegla rättsprotokollens ”lapptäcke” i bokens olika kapitel.

Något olyckligt är även förlagets (?) val att inte förse boken med fotnoter eller en extensiv litteraturlista. Resultatet är att boken tyvärr saknar utförliga referenser till det digra och säkerligen spretiga källmaterial som Thomasson tagit fram och nyttjat. För framtida forskning är detta fatalt och gör verket vanskligt att använda. Möjligtvis kommer detta att åtgärdas i den franska versionen av boken som Thomasson planerar att ge ut. Förhoppningsvis återfinns i denna referenser till vissa omdömen och påståenden som definitivt skulle ha krävt sådana, exempelvis: ”Svenska staten ägde slavar på S:t Barthélemy. Även den svenska kyrkan var slavägare” (s. 112). Däremot är boken rikligt illustrerad med ett omfattande material som delvis inte har använts tidigare. Att verket fyller en lucka och lämnar ett viktigt bidrag till kunskapen om Sveriges koloniala förflutna står utom allt tvivel.